

И.Р. РАЗЗАКОВ – ЭЛДИК САЯСИЙ ИШМЕР

Мамлекеттик жана саясий ишмер Исхак Раззаков 1910-жылы Баткен облусуна караштуу Лейлек районундагы Хорасан айылында жарык дүйнөгө келген. Атасы кедей адам болгондуктан, үй-бүлөсүн багыш үчүн ар кимдин колунда малайлыкты башынан өткөргөн. Ата-энесинин кубанычы болгон үч жашар кез курагында Исхак апасынан айрылган. Энесинин кандай адам болгондугун эстей албаган Исхакты ошол кезде атасынын бир тууган эжеси Гүлхан багып алган. Айыл жергесинде элдин жашоосу оорлоп, түшүмсүздүктөн жана ачарчылыктан айыл жашоочулары жан багуунун айласын издөө менен ар тарапка кетүүгө аргасыз болушкан. Атасы Сүлүктүгө барып шахтага иштөөгө аргасыз болгон. Шахтёрлордун турмушу өтө оор болуп, атасы оорудан жарык дүйнө менен кош айтышкан. Исхак 8 жашында тоголок жетим калган.

Совет бийлигинин орношу менен, жетим жана кароосуз калган балдарды жетим балдар үйүнө кабыл алуу башталып, Исхак Коженттеги балдар үйүнө туш болот. Ал жерде ар улуттун балдары: өзбек, тажик жана кыргыз балдары менен чогуу тарбияланып, Россия, Украинадан келген интеллигенциянын өкүлдөрүнөн тарбия-таалим алып, орус тилин өздөштүрүүгө жетишкен. Интернаттагы тарбиячылар Исхактын зээндүүлүгүн, окууга болгон зор аракетин байкашып, аны 1923-жылы Ташкенттеги балдар үйүнө билим алууга жөнөтүшөт. Ал жерде Исхак 1925-жылга чейин билим алган. Андан кийин Сталин атындагы педагогикалык техникумга кирип, жөндөмдүү окуучуну Самарканд шаарындагы агартуу институтуна билимин улантууга багыт беришкен. Техникумда окуп жүргөн учурунда коомдук саясий иштерге активдүү катышып, ар кандай кружктордун жетекчиси болуп иштеген. Андан сырткары райондук, округдук комсомол комитеттеринин конференцияларына делегат болуп шайланган.

Исхак 1927-жылы Ош кантонунун Бөксө-Исфара болуштугунун комсомол комитетинин активдүү уюштуруучусу болуп, бош учурунда көп окуу менен дүйнөлүк классиктердин чыгармаларынан маалымат алып, А.П.Чеховдун, Л.Н.Толстойдун аңгемелерин өзбек тилине которуп, алар менен таанышкан.

1931-жылы Исхак Раззаков агартуу институтун бүтүрүп, ошол окуу жайдын өзүндө мугалим болуп эмгектене баштайт. Мамлекеттик ишмер катарындагы улуу жолун 1936-жылы Москвадагы Пландоо институтун аяктагандан кийин Өзбек Республикасынын Мамлекеттик пландоо коми-тетинин бөлүм башчысы болуп иштөө менен баштаган. Бир нече айдан кийин Фергана областынын мамлекеттик пландоо комитетинин төрагасы болуп эмгектенип, арадан көп убакыт өтпөй эле Өзбек ССРинин Мамлекеттик пландоо комитетинин төрагасынын орун басары жана Совнаркомдун төрагасынын орун басары болуп, республикалык масштабдагы чоң кызматтарда үзүрлүү иштеген.

Исхак Раззаков совет мезгилиндеги мамлекеттик кызматтарда өзүнүн ишмердүүлүгүн, жөндөмүн көрсөтүү менен республиканын экономикалык өсүшүнө чоң салым кошкон деп айтсак жаңылышпайбыз. Ал гана эмес, Орто Азия элдеринин, анын ичинде бир тууган эки элдин – кыргыз эли менен өзбек элинин мамлекеттик ишмери катарында таанылган улуу инсан болгон.

1945-жылы 4-ноябрда КПСС БКнын Саясий бюросунун чечими менен Совет өкмөтү Исхак Раззаковду Кыргыз Республикасынын Министрлер Советинин төрагалык кызматына дайындаган. Ал ошол мезгилде 35 гана жашта болгону менен, мамлекеттин деңгээлиндеги арбын иштерди эли үчүн жасап кеткен. Совет өкмөтүнүн тапшыруусу менен Орто Азия жана Казакстандын аймагында камволдук–нооту комбинатын курууну караштырууда И.Раззаков комбинатты Бишкек жергесине курдурууга чоң салымын кошкон. Ошондой эле Кара–Балтадагы тоо-кен комбинатын курдурууга да салымы зор болгон. Эл чарбасын өнүктүрүүдө көп аракеттерди жумшап, анын багыты менен Орто–Токой суу сактагычтары, Отуз–Адыр, Чоң-Чүй, Кулунду каналдары менен башка суу чарба курулуштары бүткөрүлгөн. Үч-Коргон ГЭСинин курулушу бүткөрүлүп, Токтогул

ГЭСин куруу иштери башталган. Андан сырткары, эң ири машина куруу тармагы өсүп чыгып, М.В. Фрунзе атындагы айыл чарба машиналарын куруучу ири завод, текстиль, трикотаж, бут кийим фабрикалары ишке киргизилген.

И.Раззаков башкарган мезгилдеги үзүрлүү эмгектери калк арасында гана эмес, Союздук мамлекетте жогору бааланып, 1950-жылы Кыргызстан компартиясынын биринчи катчысы болуп шайланган алгачкы кыргыз атуулу болгон. Анын ишмердүүлүгүндөгү асыл ойлору эл үчүн жасаган эмгектери кыргыз элинде эч качан унутулбайт.

1950-жылдан 1961-жылдарга чейинки мезгилдерде мамлекет үчүн кам көрүп, үзүрлүү эмгектенип келген. Ушул учурларда Фрунзе-Ош авто жолу курулуп, айыл чарбасындагы ийгиликтер үчүн 1956-жылы республикада алгачкы жолу Ленин ордени менен сыйланган.

И.Раззаков билим берүүгө өзгөчө көңүл бөлүп, мектептердин санынын өсүшү менен орус мектептеринде кыргыз тили окутула баштаган. Мыкты билимдүү кадрларды даярдоого шарт түзүү менен, 1960-жылдары республикада Кыргыз ССР Илимдер Академиясы, Кыргыз мамлекеттик университети, Кыргыз кыз-келиндер педагогикалык институту, Пржевальск педагогикалык институту, Фрунзе политехникалык институту, Кыргыз мамлекеттик физкультура институту, Ош педагогикалык институту жана бир катар шаарларда медициналык окуу жайлар, техникумдар ачылган. Анын демилгеси менен кыргыздын мыкты уул-кыздары Москва, Ленинград жана Россиянын башка чоң шаарларына окууга жиберилип, келечекте республиканын окумуштууларынын өсүп-өнүгүшүнө чоң шарт түзгөн.

И.Раззаков маданий-агартуу иштерине дагы өзгөчө көңүл буруп, жазуучуларга, артистерге кам көрүү менен, ал кыргыздын тилине, оозеки чыгармачылыгына зор салым кошкон. 1947-жылдын 25-июнунда Манас эпосунун 1100 жылдыгын өткөрүү тууралуу И.В. Сталинге атайын кат менен кайрылып, ушул эле жылы Манас эпосун китеп кылып басып чыгарууну колго алуу менен атайын токтом чыгарган. Баса белгилеп кетүүчү нерсе, И. Раззаковдун демилгеси менен 1952-жылы Фрунзе шаарында «Манас» эпосу боюнча илимий конференция өткөрүлүп, анда эпостун негизи элдик чыгарма экенин таанышкан. 1958-жылдан баштап «Манас» эпосунун кошмо варианты жарык көрө баштаган.

И.Раззаковдун эмгегинин акыбети кайтып, убагында төрт жолу Ленин ордени, Кызыл Туу, Кызыл Жылдыз, 1-даражадагы Ата-Мекендик согуш ордендери жана көптөгөн медалдардын ээси болгон. Бир нече ирет СССР жана Кыргыз ССР Жогорку Кеңештерине эл тарабынан депутаттыкка шайланган.

Жашоодо өз өмүрүн кыргыз элине арнап, кан-жанын аябай эмгектенсе да, кийинчерээк заман шарданына жараша туура бааланбай, «башка ишке өткөндүгүнө байланыштуу» деген салтка айланган жалаа менен кызматынан четтетилген.

И.Р.Раззаков кызматтан кандай себептер менен бошогондугун азыркы муундар эмес, ошол мезгилдеги партиялык, советтик кызматкерлер жана жөнөкөй калк дагы толук кабардар болгон эмес. Мына ушул иштин чоо-жайын төмөндөгү маселелерден баамдоого болот.

Биринчиден, Кыргызстан Компартиясы, Министрлер Совети тарабынан 1957-жылдын 17-сентябрындагы № 379-54 «Республиканын мектептеринин окуучулары үчүн ысык тамакты бекер уюштуруу тууралуу» жөнүндө токтом кабыл алынган.

Экинчиден, Кыргыз ССРинин Министрлер Совети тарабынан 1958-жылдын 29-майындагы № 233 «Балдардын арасындагы ооруну төмөндөтүү боюнча чара жөнүндө» токтом кабыл алынган.

Үчүнчүдөн, 1958-жылдын 28-августунда «Атайын жана жогорку окуу жайларында кыргыз жаштарынын санын көбөйтүүдө даярдыктарды көрүү боюнча чара тууралуу» токтом кабыл алынган.

Төртүнчүдөн, Кыргызстан Компартиясынын БКти жана Министрлер Совети орус мектептеринде кыргыз тилин окутууну киргизүү жөнүндө токтом кабыл алынган.

Ушул чаралардын баары мамлекеттик тартипти бузгандык, жердешчилик, улутчулдук катары кабыл алынып, республиканын жетекчилигине ишенбөөчүлүк пайда болгон.

И.Раззаковдун мамлекетибиз үчүн жасаган зор иштери гана эмес, анын адамдык

сапаттары да бүгүнкү күнгө элдин эсинде сакталып калууда. Ал өз күндөлүгүндө мындай деп жазган экен: «Өмүр - айтканынан кайтпаган өжөр нерсе, өлүм болсо таш боор. Туулган соң өлүмгө өкүм кылынасың, бирок өлбөстүккө жетишүүнүн аргасы бар бекен? Бар. Ал – эмгек. Адамды өлбөс кыла турган бир гана нерсе - анын жасаган эмгеги». Өзү айткандай, ал өз эмгеги менен өзүн өлбөс кылып жаратып кетти. И.Раззаковдун Кыргыз Республикасына жасаган баа жеткис эмгеги, кыргыз элине кылган ак кызматы бааланып, Бишкек шаарындагы техникалык университетке, борбордук көчөлөрдүн бирине анын ысмы берилген, Бишкек, Ош, Сүлүктү шаарларында эстелиги орнотулуп, анын музейи ачылган.

И.Раззаковдун «Мен таза болсом, сен таза болсоң, коом да таза болот!» - деген накыл сөзү азыркы күнгө төп келип, ар бир кыргыз улуту Ата Мекенибизге чын жүрөгүбүздөн кызмат кылышыбыз керек.

Адабияттар:

1. Осмонов Ө.Ж., Асанканов А.А. Кыргызстан тарыхы. – Б., 2001.
2. Раззаков Исхак: Жизнь отданная народу. Сбор. документов и материалов. – Б., 2000.
3. Кыргыз тарыхы энциклопедиясы. – Б., 2003.